

Justitieutskottets betänkande

1979/80:13

med anledning av motion om vadetalan i brottmål

Motionen

I motionen 1978/79:1757 av Håkan Winberg (m) och Inger Lindquist (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att förslag läggs fram om sådan ändring i 51 kap. 19 § rättegångsbalken att möjlighet införs att i vissa fall anse vadetalan förfallen oaktat vadekäranden inställt sig genom ombud.

Motionärerna tar upp frågan om handläggningen i hovrätt av brottmål, då den som överklagat en dom till hovrätten inte infinner sig personligen till huvudförhandling. I motionen pekas på att möjligheten för hovrätten att förklara vadetalan förfallen föreligger endast då den dömde inte alls inställt sig, men inte då han inställt sig endast genom ombud; visserligen kan hovrätten i detta fall avgöra målet i den tilltalades utvägar, men ett sådant förfarande anses oftast mindre lämpligt och målet måste utsättas till ny huvudförhandling. Motionärerna föreslår att det införs möjlighet för hovrätten att den andra gången som den tilltalade inte kommit personligen till huvudförhandling förklara vadetalan förfallen. En sådan regel skulle enligt motionärernas mening spara tid för hovrätterna och parterna samt kostnader för statsverket.

Gällande ordning

Brottmål i hovrätt skall normalt avgöras efter huvudförhandling. Hovrätten får dock enligt 51 kap. 21 § rättegångsbalken (RB) avgöra mål utan huvudförhandling om talan förs av åklagaren endast till den tilltalades förmån eller om talan som förs av den tilltalade biträts av motparten. Huvudförhandling erfordras inte heller bl. a. om den tilltalade dömts till böter i underrätten och det inte finns anledning att döma till svårare straff i hovrätten.

Vid huvudförhandling i brottmål i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen om han av underrätten dömts till fängelse i minst sex månader eller internering eller om det finns anledning att döma till sådan påföljd. Han skall också infinna sig personligen om hans närvaro inte kan antas sakna betydelse för utredningen (21 kap. 2 § RB). Om han skall infinna sig personligen skall hovrätten i kallelsen till huvudförhandlingen vid vite förelägga honom sådan inställelse (51 kap. 14 § RB).

I 51 kap. 19 § RB finns bestämmelser om parts utvägar från huvudförhandling i brottmål i hovrätt. I lagrummet föreskrivs att om den som har väddjat till hovrätten uteblir från huvudförhandlingen är hans talan förfallen.

Om han är närvarande endast genom ombud trots att han av hovrätten vid vite ålagts att komma personligen, får hovrätten i stället för att förelägga nytt vite förordna att han skall hämtas till rätten omedelbart eller till senare dag. Har vite förelagts eller skall den tilltalade hämtas till rätten och kan hämtning ej ske, får målet avgöras utan hinder av att han inställt sig endast genom ombud eller uteblivit.

Om hovrätten funnit den tilltalades talan förfallen enligt 51 kap. 19 § RB får denne inom två veckor ansöka om målets återupptagande. Uteblir han ännu en gång förlorar han rätten att få målet återupptaget (51 kap. 20 § RB).

Rättegångsutredningen

Enligt regeringens bemyndigande i februari 1977 har chefen för justitiedepartementet tillkallat en kommitté med uppdrag att göra en översyn av rättegångsförfarandet vid allmän domstol. Kommittén, rättegångsutredningen (Ju 1977:06), skall enligt sina direktiv (Dir. 1977:10) i sitt arbete i första hand ta sikte på avsnitt, där en revision kan bidra till att göra rättegångsförfarandet mera flexibelt samt såvitt möjligt snabbare och billigare utan att befogade rättssäkerhetskrav sätts åt sidan. I direktiven uttalas att det är naturligt att översynen i främsta rummet inriktas på rättegången i underrätten; det torde dock vara befogat att också se över överrättsproceduren i olika enskildheter. Kommittén skall bl. a. pröva spörsmål som har samband med att så många utsatta huvudförhandlingar måste ställas in till följd av parts eller vittnes utevaro från förhandlingen. Bl. a. aktualiseras frågan om möjligheten att i större utsträckning än nu avgöra målet i parts utevaro.

Tidigare riksdagsuttalande

Frågan om bl. a. ökade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro prövades av riksdagen med anledning av en motion vid 1977/78 års riksmöte. Utskottet uttalade då i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1977/78:22 p. 2) att utskottet delade motionärens uppfattning att svårigheten att få parter och vittnen att inställa sig vid domstol utgjorde ett allvarligt problem för rättskipningen. Med hänsyn bl. a. till rättegångsutredningens arbete avstyrkte dock utskottet bifall till motionsyrkandet om utredning angående effektivare regler för inställelse i rättegång.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från justitiekanslern, riksåklagaren, Svea hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, Sveriges advokatsamfund och Sveriges domareförbund.

Samtliga remissinstanser är positiva till motionsyrkandet men hänvisar beträffande frågans fortsatta behandling till rättegångsutredningen.

Justitiekanslern (JK) uppger att den tilltalades personliga frånvaro vid huvudförhandling i hovrätt ofta torde medföra att huvudförhandlingen inställs och att parterna kallas till nytt rättegångssammanträde – något som kan komma att upprepas flera gånger; detta förhållande omintetgör ett effektivt utnyttjande av hovrättens samlade resurser. Åklagare och advokater samt vittnen m. fl. åsamkas enligt vad JK uppger kostnader och onödig tidsspilla samtidigt som väntetiden för parter i andra mål förlängs. JK uppger vidare att det synes som om hovrätterna i många fall är obenägna att anse den tilltalades närvaro sakna betydelse för utredningen, varför denne regelmässigt kallas att personligen vid vite inställa sig till huvudförhandlingen. Enligt JK:s mening bör hovrätterna i icke oväsentlig grad kunna begränsa förekomsten av inställda huvudförhandlingar genom att mer utnyttja möjligheten att kalla den tilltalade att inställa sig till förhandlingen personligen eller genom ombud. JK hänvisar också till möjligheten för hovrätten att avgöra målet utan hinder av att den tilltalade inställt sig allenast genom ombud. Ett effektivt utnyttjande av dessa möjligheter skulle enligt JK:s mening i väsentlig mån kunna begränsa förekomsten av inställda huvudförhandlingar. En regel av den art motionärerna föreslagit torde, anför JK, ej kunna anses oberättigad. Enligt JK:s mening bör dock vadetalan förfalla redan första gången den tilltalade inställer sig allenast genom ombud. En lagändring i nämnda riktning bör emellertid, anför JK, inte behandlas isolerad utan övervägas inom ramen för rättegångsutredningens pågående översyn av RB.

Riksåklagaren (RÅ) hänvisar till att den i motionen aktualiserade frågan kommer att prövas i större sammanhang av rättegångsutredningen. Något initiativ från riksdagens sida i denna fråga torde därför enligt RÅ:s mening inte vara erforderligt.

Svea hovrätt uppger att en viss restriktivitet vid tillämpning av möjligheten att avgöra brottmål i den tilltalades utelämnande gör sig gällande på sina håll. Enligt hovrättens mening kan emellertid möjligheten utnyttjas i all den utsträckning som anses önskvärd, utan att man kommer i strid med vare sig ordalagen i bestämmelserna eller syftet med dem. Hovrätten anser att en vidgad tillämpning av dessa bestämmelser, som medför en materiell överprövning från hovrättens sida, får anses vara att föredra framför en ren förfalloregel av det slag motionärerna föreslår. Hovrätten vill därför ifrågasätta lämpligheten av motionsförslaget men vill inte motsätta sig att frågan närmare utreds. lämpligen i samband med den pågående översynen av RB.

Hovrätten för Övre Norrland anser att det är önskvärt att åtgärder vidtas för att minska olägenheter som hänger samman med att den tilltalade inte infinner sig personligen till huvudförhandling i brottmål. Hovrätten har därför en positiv grundinställning till motionen.

Hovrätten anser dock inte att den av motionärerna skisserade lösningen på problemet förbättrar situationen nämnvärt. Hovrätten hänvisar till möjligheten för hovrätten att besluta om hämtning av den tilltalade till hovrättens

nästa huvudförhandling i målet; denna möjlighet utnyttjas ganska ofta i hovrätten för Övre Norrland. Utnyttjas denna möjlighet behövs enligt hovrättens mening inte någon föreskrift att vadetalan förfaller vid personlig utevaro.

Hovrätten framhåller som angeläget att de fortsatta övervägandena inte begränsas enbart till vadetalan i brottmål utan också innefattar vadetalan i tvistemål. Det bör därvid enligt hovrättens mening särskilt beaktas att en process, som förs till hovrätt av en enskild vadekärande, tas upp på hans initiativ och i hans intresse och att det därför är ganska rimligt att vadekäranden bör få räkna med att hans talan förfaller om han inte är mera intresserad av processen än att han uteblir från huvudförhandling i målet trots att han bör vara personligen närvarande.

Hovrätten anser det lämpligt att motionens och remissvarens innehåll överlämnas till rättegångsutredningen och att frågan närmare behandlas av utredningen.

Advokatsamfundet delar motionärernas uppfattning, att underlåtenhet av enskild vadekärande att infinna sig personligen vid huvudförhandling i brottmål i hovrätt kan innebära att denne inte längre vidhåller sin vadetalan. Samfundet ställer sig härvid ej främmande till tanken, att vadetalan skall kunna förklaras förfallen i sådana fall då den tilltalade utan att meddela sig med domstolen eller ombudet vid upprepade tillfällen underlåtit att infinna sig personligen. De självklara rättssäkerhetssynpunkter som trots allt talar mot en sådan ordning skulle enligt samfundets mening kunna tillgodoses exempelvis genom införande av ett återvinningsliknande institut. Samfundet avstår emellertid från att nu närmare utveckla dessa synpunkter och hänvisar till att rättegångsutredningen överväger frågor likartade med dem som motionärerna tagit upp.

Domareförbundet hänvisar till att förbundet tidigare uttalat sig för en lagändring i enlighet med motionen. Förbundet delar den i motionen framförda uppfattningen att den tilltalades underlåtenhet att iakttä föreläggandet om personlig inställelse tyder på att han ej vidhåller sitt överklagande, särskilt som försvararen i dessa fall ofta upplyser att han ej kunnat få kontakt med den tilltalade efter rättegången vid tingsrätten; såsom det framhålls i motionen anses det dock ofta mindre lämpligt att avgöra målet trots att den tilltalade inte infunnit sig personligen. Detta gäller enligt domareförbundet åtminstone första gången den tilltalade uteblir från en utsatt huvudförhandling och det är fråga om frihetsberövande påföljd. Förbundet framhåller att ej minst begränsningarna av den tilltalades skyldighet att återbetala rättegångskostnaderna torde vara ägnade att medverka till överklaganden som sedan inte vidhålls utan att vadetalan återkallas samt att rättegångskostnads- och vitessanktionerna ofta är helt verkningslösa för att säkra att den tilltalade efterkommer föreläggande om personlig inställelse. Förbundet anför vidare bl. a. följande:

Inställda huvudförhandlingar innebär bristande hushållning med rättsvårdens resurser och bidrar till besvärande arbetsbalanser, vilka medför nackdelar från rättssäkerhets- och kriminalpolitiska synpunkter. Det bör också särskilt påpekas, att de nya reglerna om hovrätts domförhet – enligt vilka nämndemän skall delta i de flesta mål varom nu är fråga – kan medföra att inställda huvudförhandlingar i nämndmål inte kan ersättas med föredragningar. Detta kan bl. a. vara fallet vid förhandlingar utanför förläggningorten, då en fjärde lagfaren ledamot inte alltid finns tillgänglig.

Motionärernas yrkande om lagändring bör enligt förbundets uppfattning ej tas upp isolerat. Förbundet förutsätter att rättegångsutredningen under sitt arbete med att söka åstadkomma ett snabbare, effektivare och mer flexibelt brottmålsförfarande även prövar den yrkade lagändringen.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet en motion angående handläggningen i hovrätt av vadetalan i brottmål.

I motionen föreslås att rättegångsbalken skall ändras så att det blir möjligt för hovrätten att förklara enskild vadekärandes talan i brottmål förfallen då denne inte iakttar föreläggande att infinna sig personligen till huvudförhandling i hovrätten.

Enligt 21 kap. 2 § rättegångsbalken skall den misstänkte infinna sig personligen till huvudförhandling i hovrätt om han av underrätten har dömts till fängelse i minst sex månader eller till internering eller om det finns anledning att döma till sådan påföljd. Detsamma gäller om hans närvaro inte kan antas sakna betydelse för utredningen. Om den misstänkte skall infinna sig personligen skall hovrätten vid vite förelägga honom detta.

Om den som har vädjat till hovrätten i brottmål uteblir från huvudförhandling skall hans talan förklaras förfallen. Om han är närvarande endast genom ombud trots att han av hovrätten vid vite ålagts att komma personligen, kan han hämtas till rätten. Målet kan också avgöras trots att den tilltalade inställt sig endast genom ombud eller utblivit (51 kap. 19 § rättegångsbalken).

Om hovrätten funnit talan förfallen får den tilltalade inom två veckor ansöka om att målet åter tas upp. Uteblir han ännu en gång förlorar han rätten att få målet återupptaget (51 kap. 20 § rättegångsbalken).

Såsom framhålls i motionen och som också framkommit under utskottets remissbehandling av ärendet innebär den tilltalades uteblivande från huvudförhandling i hovrätten oftast att förhandlingen får ställas in och att domstolen och andra deltagare i processen därigenom orsakas besvär och kostnader. Olägenheterna härvid utgör enligt utskottets mening ett allvarligt problem för rättskipningen.

Frågor som har samband med att huvudförhandlingar måste ställas in till följd av parts eller vittnes utevaro från förhandlingar övervägs f. n. av

rättegångsutredningen. Bl. a. skall utredningen enligt sina direktiv undersöka möjligheten att i större utsträckning än nu avgöra målet i parts utvevar. Med hänsyn till att motionsspörsmålet sålunda kommer att tas upp i ett vidare sammanhang bör motionen ej föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1978/79:1757.

Stockholm den 4 december 1979

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Maja Bäckström (s) och Kerstin Ekman (fp).